

(א) ויכוח הרמב"ן עם האבן עזרא על עשירות יצחק אבינו, ועוד כמה דברים

1. רמב"ן בראשית פרשת תולדות פרק כה פסוק לד

ויבז עשו את הבכורה - בז לדבר יחבל לו (משלי יג ג), אבל כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהיה הולך למות בצודו החיות וקרוב הוא שימות בחיי אביו ואין לבכורה שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה. ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז, כי אחר שאכל ושתה חזר השדה אל צידו, וזו סיבת בזו הבכורה, כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר.

ורבי אברהם משתבש בכאן מאד, שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה שאין ממון לאביו. ורבים יתמהו כי עזב לו אברהם ממון רב, ¹ וכאלו לא ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו בא לידי עוני בזקונו, ² והעד שהיה יצחק אוהב את עשו בעבור צידו, ³ ואלו היה לחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר את בכורתו בעבור נזיד, ⁴ ואם היה אביו בכל יום אוכל מטעמים מה טעם יאמר אליו הביאה לי ציד, ⁵ ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות, ⁶ ולא נתנה לו אמו כסף וזהב לדרך שאמר (להלן כח כ) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש - למה לא שלחה לו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן, ⁷ והפסוק שאמר (להלן כו יג) ויגדל האיש קודם זקנתו, ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים - והנה אליהו יוכיח, ⁸ ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק - אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו, ואל ידחוונו בקנה של דרש, כי יש לו סוד, ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח באדם להבינם. כל אלו דבריו.

ואני תמה מי עור עיני שכלו בזה, ¹ כי הנה אברהם הניח לו הון רב ואבד העושר ההוא מיד קודם הענין הזה ומפני זה בזה את הבכורה, כי הדבר הזה היה בנעוריהם קודם היות לעשו נשים כאשר יספר הכתוב, ואחרי כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו בו שרי פלשתים, ואחרי כן חזר לעניו והתאוה לציד בנו והמטעמים, ואין אלו רק דברי שחוק, ⁷ ועוד כי הכתוב אמר (לעיל כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו, והברכה תוספת בעושר ובנכסים וכבוד, ואיה ברכתו שאבד הון אביו והעני, ואחרי כן (להלן כו ג) ואהיה עמך ואברכך העשיר והעני אחרי כן, ואם יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העושר - אין זה באותם שנתברכו מפי הקב"ה, כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה (משלי י כב), אבל היו האבות כלם כמלכים ומלכי גוים באים לפנייהם וזרתים עמהם ברית וכתוב (להלן כו לא) וישבעו איש לאחיו, ואם היה יצחק רע המזל מאבד נכסי אביו, איכה אמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך (שם כח) וכבר היה בעוכריו. ³ אבל בזוי הבכורה לעשו לאכזריות לבו, ויתכן כי פי השנים בבכורה ממשפטי התורה לא היה כן לפניו רק לנחול מעלת האב ושררתו שיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו, ולכן היה אומר ליצחק אני בנך בכורך (להלן כז לב) לומר כי הוא הבכור הראוי להתברך, וכן כי זה הבכור שים ימינך על ראשו (להלן מח יח) להקדימו בברכה, ואולי היה נוטל גם בנחלה יותר מעט, כי דין פי שנים מחדוש משפט התורה. ² והציד אשר היה בפיו, כן יעשו השרים והמלכים בוחרים בציד מכל מאכל וכל העמים יובילו מהם שי למורא, והיה עשו מחניף את אביו להביא כל צידו אל פיו לאכול ממנו כרצונו תמיד, ואהבת האב לבנו הבכור קלה להביא. ⁴ ומה שאמר לברך אותו אחר עשות לו המטעמים, איננו שכר האכילה ושחד בהם, אבל רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשורה בנפשו בעת ההנאה ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם, או שהיה יודע בנפשו כי אחר האכילה היתה מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח הקודש, כענין ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מלכים ב ג טו). ⁶ ולא נתנו ביד יעקב הון כי בורח היה ובלא ידיעת אחיו יצא מן הארץ לבדו, ואלו נתנו לו הון ועבדים וגמלים היו מוסיפים בו קנאה לארוב לו ולהרגו. ורבותינו אמרו (ב"ר סח ב) שגזלוהו ממנו. ⁵ ומי אמר לו שלא היו ליעקב בגדים חמודות שש ומשי ורקמה, אבל הכתוב אמר כי עשו בלכתו השדה לצוד היה מחליפם בבגדי הציד, ומפני שיצחק ממשש תמיד בבנו ובבגדיו הלבשה אותם את יעקב פן יכירו בהם, והלא אתה רואה שעשה כן וירח את ריח בגדיו (להלן כז כז), כי היה משים אותם בתוך נרד וכרכום כענין שכתוב (תהלים מה ט) מור ואהליות קציעות כל בגדותיך, והיו הבשמים צומחים בארץ ישראל, ועל כן אמר "כריח שדה", כי בעבור היותו איש שדה הריחו בגדיו מהם או ריח ציצי האילנות כמו שאמרו רבותינו (תענית כט) כריח השדה של תפוחים. ⁸ והשאלה על מאור עיניו שאלת עורי לב, כי אם היתה סבה מאת השם הנה היא כדי שיברך את יעקב, והוא ספור הכתוב (להלן כז א) ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו, ועל דרך הפשט איננו רק ענין הזקנה, וטעמו ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו בזקנתו קרא את עשו, והנה ביעקב (להלן מח י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, וכתוב באחיה השילוני (מלכים א יד ד) כי קמו עיניו משיבו, ויספר במשה רבינו פלא (דברים לד ז) לא כהתה עינו.